

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Підручник

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента НАПрН України,
заслуженого діяча науки і техніки України
О. І. Харитонової*

3-тє видання, стереотипне



ЮРІНКОМ ІНТЕР

Київ – 2023

Рецензенти:

- Орлюк О. П.** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України;
- Шишка Р. Б.** — доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри господарського права і процесу Національного авіаційного університету;
- Луць В. В.** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Академії муніципального управління

Відтворення всієї книги чи якої-небудь її частини
будь-якими засобами або в якій-небудь формі, у тому числі в Інтернеті,
без письмового дозволу видавництва забороняється

Право інтелектуальної власності: підручник / [О. І. Хари-
П685 тонова, Є. О. Харитонов, Т. С. Ківалова, В. С. Дмитришин,
О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе та ін.]; за заг. ред. О. І. Хари-
тонової. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023.
540 с.

ISBN 978-966-667-590-6

У підручнику висвітлено питання правового регулювання відносин інтелектуальної власності в контексті законодавства України та зарубіжних країн, права СОТ, міжнародно-правових актів, права ЄС.

У підручнику розглядаються основні категорії права інтелектуальної власності, загальні засади правового регулювання відносин інтелектуальної власності, а також окремі інститути права інтелектуальної власності. Викладаються особливості регулювання відносин, що виникають у зв'язку з використанням результатів інтелектуальної власності, а також досліджуються питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності за законодавством України з урахуванням міжнародно-правових актів, документів СОТ, законодавства зарубіжних країн, положень права ЄС.

Підручник розрахований на студентів, викладачів, аспірантів юридичних вищих навчальних закладів, науковців, юристів-практиків. Може бути також корисним для всіх, хто цікавиться питаннями правової охорони та захисту інтелектуальної власності.

УДК 347.77(075.8)

ISBN 978-966-667-590-6

© Колектив авторів, 2023
© Юрінком Інтер, 2023

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Харитонова О. І. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» (НУ «ОЮА») — *глава 1 (§ 2, 4), (§ 1, 6, 7 у співавторстві з Харитоновим Є. О.); глава 3 (§ 1, 2, 3), (§ 4 у співавторстві з Харитоновим Є. О.);*

Харитонов Є. О. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри цивільного права НУ «ОЮА» — *глава 1 (§ 3, 5), (§ 1, 6, 7 у співавторстві з Харитонovou О. І.); глава 3 (§ 4 у співавторстві з Харитонovou О. І.);*

Ківалова Т. С. — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права НУ «ОЮА» — *глава 10 (§ 3);*

Дмитришин В. С. — кандидат юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії авторського права та суміжних прав Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України — *глава 1 (§ 8);*

Кулініч О. О. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 7 (§ 5); глава 8 (§ 6); глава 9 (§ 12, 13 у співавторстві з Дрішлюком А. І.);*

Романадзе Л. Д. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 7 (§ 2, 3);*

Ульянова Г. О. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 6 (§ 2, 3, 5, 7); глава 9 (§ 10); глава 10 (§ 2);*

Еннан Р. Є. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 6 (§ 1, 6); глава 7 (§ 1, 4); глава 8 (§ 4); глава 9 (§ 1); глава 10 (§ 1, 8); глава 11; глава 12;*

Петренко В. С. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА», суддя Київського районного суду м. Одеса — *глава 8 (§ 3), глава 9 (§ 6, 8, 11);*

Дрішлюк А. І. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу НУ «ОЮА», суддя апеляційного суду Одеської області — *глава 9 (§ 12, 13 у співавторстві з Кулініч О. О.);*

Гареев Є. Ш. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА» — *глава 4; глава 6 (§ 4);*

Голубєва Н. Ю. — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА» — *глава 2;*

Симонян Ю. Ю. — кандидат юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 8 (§ 2);*

Кирилюк А. В. — кандидат юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 5 (§ 3); глава 9 (§ 2, 3, 5, 7); глава 10 (§ 6);*

Бааджи Н. П. — кандидат юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА» — *глава 5 (§ 1, 2); глава 9 (§ 10);*

Басай О. В. — кандидат юридичних наук, доцент — *глава 6 (§ 6).*

Сляднева Г. О. — кандидат юридичних наук, доцент — *глава 8 (§ 1, 5);*

Кулібаба В. С. — кандидат юридичних наук, доцент, адвокат Одеської обласної колегії адвокатів — *глава 10 (§ 4, 5, 7);*

Бельтюкова Є. М. — приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу — *глава 9 (§ 4);*

Кузьменко Т. С. — кандидат юридичних наук, асистент кафедри менеджменту організацій та права Миколаївського державного аграрного університету — *глава 7 (§ 6);*

Зміст

Передмова (Ківалов С. В.)	9
Глава 1. Вступ до права інтелектуальної власності	12
§ 1. Інтелектуальна, творча діяльність та інтелектуальна власність (Харитонова О. І., Харитонов Є. О.)	12
§ 2. Предмет правового регулювання відносин інтелектуальної власності (Харитонова О. І.)	19
§ 3. Метод правового регулювання відносин інтелектуальної власності (Харитонов Є. О.)	23
§ 4. Законодавство про інтелектуальну власність (Харитонова О. І.)	27
§ 5. Прогалини у законодавстві про інтелектуальну власність та способи їх подолання (Харитонов Є. О.)	32
§ 6. Поняття права інтелектуальної власності та його місце у системі галузей права України (Харитонова О. І., Харитонов Є. О.)	36
§ 7. Система права інтелектуальної власності (Харитонова О. І., Харитонов Є. О.)	42
§ 8. Державна система правової охорони інтелектуальної власності в Україні (Дмитришин В. С.)	44
Запитання та завдання для самоконтролю	52
Рекомендована література	52
Глава 2. Принципи права інтелектуальної власності (Голубева Н. Ю.)	54
§ 1. Загальні положення про принципи права інтелектуальної власності	54
§ 2. Принципи окремих інститутів права інтелектуальної власності	58
Запитання та завдання для самоконтролю	61
Рекомендована література	61
Глава 3. Правовідносини інтелектуальної власності	62
§ 1. Співвідношення понять «відносини інтелектуальної власності», «норми права про інтелектуальну власність» та «правовідносини інтелектуальної власності» (Харитонова О. І.)	62
§ 2. Види правовідносин інтелектуальної власності (Харитонова О. І.)	66
§ 3. Елементи правовідносин інтелектуальної власності (Харитонова О. І.)	74
§ 4. Підстави виникнення правовідносин інтелектуальної власності (Харитонова О. І., Харитонов Є. О.)	86
Запитання та завдання для самоконтролю	90
Рекомендована література	90

Глава 4. Авторське право (Гареев Є. Ш.)	92
§ 1. Поняття та правова природа авторського права	92
§ 2. Об'єкти авторського права	96
§ 3. Суб'єкти авторського права	100
§ 4. Зміст авторського права	103
Запитання та завдання для самоконтролю.	118
<i>Рекомендована література</i>	119
Глава 5. Суміжні права	120
§ 1. Поняття та об'єкти суміжних прав (Бааджи Н. П.)	120
§ 2. Права суб'єктів суміжних прав (Бааджи Н. П.)	124
§ 3. Колективне управління авторськими та суміжними правами (Кирилюк А. В.)	129
Запитання та завдання для самоконтролю.	133
<i>Рекомендована література</i>	133
Глава 6. Патентне право	135
§ 1. Поняття та загальна характеристика патентного права (Еннан Р. Є.)	135
§ 2. Об'єкти патентного права (Ульянова Г. О.)	141
§ 3. Суб'єкти патентного права (Ульянова Г. О.)	147
§ 4. Оформлення патентних прав (Гареев Є. Ш.)	153
§ 5. Права та обов'язки патентоволодільців (Ульянова Г. О.)	158
§ 6. Примусове відчуження патентних прав (Басай О. В.)	166
§ 7. Припинення чинності патенту (Ульянова Г. О.)	169
§ 8. Патентна інформація і документація. Патентні дослідження (Еннан Р. Є.)	177
Запитання та завдання для самоконтролю.	187
<i>Рекомендована література</i>	187
Глава 7. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	189
§ 1. Загальна характеристика інституту засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг (Еннан Р. Є.)	189
§ 2. Комерційні (фірмові) найменування (Романадзе Л. Д.)	192
§ 3. Торговельні марки (знаки для товарів і послуг) (Романадзе Л. Д.)	197
§ 4. Географічні зазначення (зазначення походження товарів) (Еннан Р. Є.)	220
§ 5. Доменні імена (Кулініч О. О.)	231
§ 6. «Бренд» як складний засіб індивідуалізації (Кузьменко Т. С.)	241
Запитання та завдання для самоконтролю.	251
<i>Рекомендована література</i>	252
Глава 8. Нетрадиційні результати інтелектуальної діяльності	254
§ 1. Раціоналізаторські пропозиції (Сляднева Г. О.)	254
§ 2. Наукові відкриття (Симонян Ю. Ю.)	260
§ 3. Топографії інтегральних мікросхем (Петренко В. С.)	274

§ 4. Селекційні досягнення у рослинництві і тваринництві (сорт рослин, породи тварин) (Еннан Р. Є.)	280
§ 5. Комерційна таємниця (Сляднева Г. О.)	298
§ 6. Ноу-хау (секрет виробництва) (Кулініч О. О.)	311
Запитання та завдання для самоконтролю.	314
Рекомендована література	315
Глава 9. Договори у сфері інтелектуальної власності	316
§ 1. Загальна характеристика договорів у сфері інтелектуальної власності (Еннан Р. Є.)	316
§ 2. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності (Кирилюк А. В.)	318
§ 3. Ліцензійний договір (Кирилюк А. В.)	325
§ 4. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (Бельтюкова Є. М.)	332
§ 5. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (Кирилюк А. В.)	336
§ 6. Договір комерційної концесії (франчайзингу) (Петренко В. С.)	339
§ 7. Договір про порядок розподілу прав на службові об'єкти інтелектуальної власності (Кирилюк А. В.)	350
§ 8. Договір застави майнових прав інтелектуальної власності (Петренко В. С.)	352
§ 9. Договір щодо управління майновими правами автора та інших суб'єктів авторського права і суміжних прав (Ульянова Г. О.)	359
§ 10. Авторські договори (Бааджи Н. П.)	365
§ 11. Установчі договори щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності в якості внесків до статутного фонду господарських товариств (Петренко В. С.)	374
§ 12. Договори на виконання науково-дослідних, дослідно- конструкторських і технологічних робіт (Кулініч О. О., Дрішлюк А. І.)	379
Запитання та завдання для самоконтролю.	388
Рекомендована література	389
Глава 10. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	391
§ 1. Загальні положення про систему захисту прав інтелектуальної власності (Еннан Р. Є.)	391
§ 2. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності (Ульянова Г. О.)	397
§ 3. Відшкодування шкоди як спосіб захисту прав інтелектуальної власності (Ківалова Т. С.)	405
§ 4. Кримінально-правовий захист прав інтелектуальної власності (Кулібаба В. С.)	418
§ 5. Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності (Кулібаба В. С.)	422
§ 6. Митні засоби захисту прав інтелектуальної власності (Кирилюк А. В.)	424

§ 7. Захист від недобросовісної конкуренції у сфері інтелектуальної власності (<i>Кулібаба В. С.</i>)	434
§ 8. Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності (<i>Еннан Р. Є.</i>)	447
Запитання та завдання для самоконтролю.	454
<i>Рекомендована література</i>	454
Глава 11. Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності (<i>Еннан Р. Є.</i>)	456
§ 1. Загальні засади міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності	456
§ 2. Міжнародно-правова охорона авторського права і суміжних прав	463
§ 3. Міжнародно-правова охорона промислової власності і засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	473
§ 4. Правове регулювання інтелектуальної власності у міжнародній торгівлі.	497
§ 5. Охорона інтелектуальної власності у праві Світової організації торгівлі (СОТ)	502
Запитання та завдання для самоконтролю.	511
<i>Рекомендована література</i>	511
Глава 12. Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі (<i>Еннан Р. Є.</i>)	513
Запитання та завдання для самоконтролю.	524
<i>Рекомендована література</i>	525
Перелік рекомендованих джерел	527

ПЕРЕДМОВА

Важливим чинником становлення міжнародного співтовариства є сучасні інноваційні технології, які пронизують усі сфери життєдіяльності суспільства та держави. Науково-технічний прогрес є джерелом енергії, що сприяє розвитку виробничої, торговельної, фінансової та гуманітарної сфер.

Завдяки цьому світова спільнота може використовувати можливості співробітництва в інтелектуальній сфері, зокрема обмін високими технологіями, вихід на нові ринки, активне використання відомих торговельних марок та фірмових найменувань, розповсюдження за допомогою сучасних інформаційних технологій творів літератури, музики та мистецтва. Природно, що співробітництво у згаданих сферах потребує відповідного правового забезпечення. Йдеться, передусім, про охорону об'єктів інтелектуальної власності, правове регулювання господарського обороту останніх, забезпечення добросовісної конкуренції та захисту прав споживачів, застосування різноманітних форм юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності тощо.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності, як об'єкт цивільного обороту, мають здатність більш швидкого, порівняно з іншими об'єктами, розповсюдження як на внутрішньодержавному рівні, так і поза межами держави. Ідея чи створений людиною образ можуть опинитися лише перед умовними кордонами, тоді як переміщення речей, як об'єктів матеріального світу, ускладнюється реальними кордонами, які іноді неможливо перетнути. Саме тому проблеми правового регулювання відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю, мають розглядатися у міжнародному та європейському контекстах. Це особливо важливо для України у зв'язку з прагненнями набути повноправного членства в ЄС.

Україна має могутній інтелектуальний потенціал у багатьох галузях, що створює передумови для потужного економічного розвитку нашої держави, подальшого збагачення її духовного та культурного життя. Активне і ефективне використання винаходів та інновацій, наукових та літературно-мистецьких здобутків наших співвітчизників сприятиме входженню України до кола світових лідерів науково-технологічного прогресу. Україна має могутній інтелектуальний ка-

пітал, який дозволить їй розвиватися в руслі інноваційної економіки («економіки знань»).

Система правової охорони інтелектуальної власності створювалася для розвитку економіки України, і право інтелектуальної власності у цьому контексті є однією зі складових цього процесу. Саме тому всі зусилля суспільства та держави мають бути спрямовані на збереження і зростання інтелектуального потенціалу нації. При цьому головним суб'єктом правовідносин у системі охорони інтелектуальної власності має бути безпосередньо творець. Україна протягом останніх років значно активізувала зусилля, спрямовані на входження до світових структур, що регулюють процеси створення, набуття прав та використання інтелектуальної власності, і вже є учасницею більшості багатосторонніх міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Наша держава пройшла непростий шлях формування та становлення засад національної системи правової охорони інтелектуальної власності. Останніми роками законодавство у сфері охорони прав інтелектуальної власності зазнало суттєвих змін, наповнилося новим змістом, що позитивно впливає на процеси набуття та захисту прав інтелектуальної власності. Подальше вдосконалення законодавства та механізмів його реалізації у галузі охорони прав інтелектуальної власності є важливим завданням, яке потребує прийняття виважених обґрунтованих рішень щодо доцільності та необхідності внесення змін до відповідних законодавчих актів у цій сфері з огляду на актуалізацію адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності.

Необхідно враховувати й ту обставину, що законодавство у галузі інтелектуальної власності не є стабільним однорідним нормативно-правовим масивом, а навпаки, постійно перебуває у процесі змін, пов'язаних, у тому числі, з процесами гармонізації норм національного законодавства з міжнародно-правовими нормами.

Сьогодні в галузі законодавчого забезпечення прав інтелектуальної власності актуальним завданням є активізація розробки законопроектів щодо внесення до законодавства України змін, спрямованих на його адаптацію до законодавства ЄС, узагальнення правових норм та узгодження термінології, що застосовується у кодифікованих нормативно-правових актах і спеціальних законах у цій галузі.

З огляду на викладене підготовка підручника з права інтелектуальної власності, що пропонується читачам, зумовлена необхідністю осмислення сутності та змісту цієї категорії, визначенням сучасної системи права інтелектуальної власності, вивченням особливостей правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності, дослідженнями основних інститутів права інтелектуальної власності, вста-

новленням проблем, що виникають при реалізації прав інтелектуальної власності.

Підручник з права інтелектуальної власності підготовлений професорсько-викладацьким складом Національного університету «Одеська юридична академія» за участю юристів-практиків.

Думаю, що це видання буде корисним не лише студентам та аспірантам юридичних вищих навчальних закладів, науковцям, викладачам, а і юристам-практикам, адвокатам, працівникам судових та правоохоронних органів, працівникам державної системи охорони інтелектуальної власності, а також усім, кого цікавлять питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

КІВАЛОВ Сергій Васильович,
*Президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
академік НАПрН України,
народний депутат України,
Голова Комітету Верховної Ради України
з питань правосуддя та верховенства права*

Глава 1

ВСТУП

ДО ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

§ 1. Інтелектуальна, творча діяльність та інтелектуальна власність

Вивчення права інтелектуальної власності як галузі знань передбачає характеристику ключового поняття — «інтелектуальна власність». Насамперед необхідно з'ясувати, який сенс надається цьому термінопоняттю, що означає у такому контексті термін «інтелектуальна діяльність», а також визначити передумови та чинники виникнення інтелектуальної власності.

Потреба у встановленні сутності цих понять зумовлюється й тими міркуваннями, що коло тих відносин, які належать до сфери інтелектуальної власності, залежатиме від того, як будуть тлумачитися ці поняття.

Попри зовнішню нескладність тлумачення терміна «інтелектуальна діяльність», який, здавалося б, можна просто перекласти як «розумова діяльність» (від лат. *intellectualis* — розумовий), його визначення не може ґрунтуватися на такому спрощеному підході. Адже інтелектуальна (розумова) діяльність може мати місце у багатьох випадках, не даючи при цьому результатів, які можуть стати об'єктом права інтелектуальної власності (наприклад, діяльність вчителя, правознавця, бухгалтера тощо). Разом із тим, така діяльність є розумовою.

Варто також звернути увагу на ту обставину, що термін «розумова діяльність» може вживатися у широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні він виступає складовою дихотомії «розумова діяльність — фізична діяльність» та позначає всі види діяльності людини, які не виражаються у суто фізичній праці, а є продуктом використання її інтелекту (розуму).

У вузькому розумінні поняття «розумова діяльність» може означати ту частину «нефізичної» діяльності, яка стосується суто раціональних дій людини (підрахунки, перелік речей, дослівне переказування чужих думок та ідей тощо) і не охоплює духовні, емоційно забарвлені прояви використання інтелекту.